

THE BENAROYA
SEPHARDIC
CENTER

At Congregation Ahavath Torah
Englewood, New Jersey

Weekly Parasha Insights

Pesach 5776

Harav Shmuel Goldin, Chief Rabbi
Rabbi Chaim Poupko, Associate Rabbi
Rabbi Morty Kuessous, Assistant Rabbi

Published by: Raphael Benaroya

בענין הכרת הטוב כתכלית ליציאת מצרים

"וַיִּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יִתְרֹ חַתָּנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֲלֶכָה נָא
וְאֲשׁוּבָה אֵל אַחֵי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעֲוֹדָם חַיִּים"

(שמות ד', י"ח)

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן קַח מִטָּד וְנִטָּה יָדָד עַל
מִימֵי מִצְרַיִם" (שמות ז', י"ט)

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן נִטָּה אֶת מִטָּד וְהָד אֶת עַפְרֹ הָאָרֶץ" (שמות ח', י"ב)

"וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּ לִי וּבִשָׂר בְּשָׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְפָלֶב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ" (שמות כ"ב, ל')

ועוד כמה וכמה מראי מקומות שנידון בהם בהמשך.

הכרת הטוב לחברו

למדים מן התורה את חשיבותן של המידות שבלעדיהן אי אפשר לקיים את המצוות בכונה ושלמות. חיוב מידת הכרת הטוב עומדת במרכזן שכבר כשנשלח משה למצרים ע"י הקב"ה נמצא שב אל חותנו ולא הולך ישירות למקום שליחותו שנאמר: "וַיִּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יִתְרֹ חַתָּנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֲלֶכָה נָא וְאֲשׁוּבָה אֵל אַחֵי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעֲוֹדָם חַיִּים" (שמות ד', י"ח). היתכן שמשה שזה עתה נגלה לו ד' ושולחו למצרים מוצא לנכון ללכת דוקא לבית חותנו תחלה? ומבאר ע"כ מדרש תנחומא (סי' ט"ז): "ובשעה שא"ל הקדוש ברוך הוא למשה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה אמר ליה משה רבון העולם איני יכול מפני שקבלני יתרו ופתח לי את פתח ביתו ואני עמו כבן, ומי שהוא פותח פתחו לחבירו נפשו הוא חייב לו". עד כמה נוראים הדברים. משה לא ממהר לשוב למצרים למרות שאחיו בסכנת חיים ממש שנאמר: "אלכה ואשובה אל אחי אשר במצרים וּאֶרְאֶה הַעֲוֹדָם חַיִּים". הוא מקדים חזרתו למצרים ללכת אל יתרו לו הוא חייב הכרת הטוב שעשה עמו חסד ופתח לו את ביתו כשברח ממצרים כדי להודות לו ולבקש רשותו כי "נפשו הוא חייב לו". המדרש ממשיך ואומר "ולא עוד אלא כל הפותח פתח לחבירו חייב בכבודו יותר מאביו ואמו" וזה למה? שדרך העולם הוא שאביו ואמו יטיבו עמו אך לאדם אחר אין כל חיוב להטיב לו וכיון שעשה כן ופתח לו פתח והיטיב עמו מלמד המדרש "נפשו הוא חייב לו".

ה"שפתי חיים" דורש בענין ושואל מדוע החשיב משה כל כך את הפתח שפתח לו יתרו? הלא כדברי המדרש (שמו"ר פ"א ל"ב): שאמר יתרו לבנותיו אחר שמשה הצילם מן הרועים "למה עזבתן את האיש שמא ישא אחת מכן" כלומר יתרו רואה

בפגישה עם משה הזדמנות להשיא את בתו לאיש. ואומר ע"כ ה"שפתי חיים" (מועדים ח"ב עמוד רע"א): "נמצא שיתרו עשה חסד עם משה מתוך חשבונות של טובת עצמו ולא עוד אלא שמחויב היה לפתוח פתחו למשה שהרי משה הציל את

בנותיו ודלה להן מהבאר וא"כ מדוע היה משה מחויב עד כדי מסירות נפשו עבור יתרו ומדוע היה חשוב בעיניו כבוד יתרו יותר מלהזדרז לגאול את בני ישראל ממצרים?

למדנו בזה כלל גדול. הן אמנם משה רבינו מצווה מאת ה' לשוב מצרימה אך יש להשתדל ולעשות כל מאמץ שלא לרמוס איזושהי מידה טובה כדי לקיים מצוה ולא כאותם האנשים שבעשותם דבר לשם מצוה, אינם מתחשבים באחרים ועלולים בשם המצוה כביכול להחריב את כל העולם. המידות הן יסוד לתורה ולמצוות וצריך לחפש את הדרך לקיים את המצוה רק מתוך שלימות המידות.

משה רבינו שבעצמו מסר נפש להציל יהודי אחד מיד מצרי, והוא זה שראה בסבלותם, והוא שהשתדל למענם אצל פרעה שיינתן להם יום מנוחה ונענה לבקשתו ובעקבות זאת תיקן להם את יום השבת (שמו"ר פ"א כח), והוא שרצה כל כך בגאולתם, ובכל זאת הוא עצמו העדיף את כבוד יתרו על פני הזדרזות בירידה מצרימה לגאולת כלל ישראל משום שרצה לבקש רשות מן האיש שפתח לו פתח ולא לפגום ח"ו ממידת הכרת הטוב תוך כדי קיום מצות ה'.

וממשיך ה"שפתי חיים" (שם): "ואף שיתרו היה חייב לפתוח לו פתח אעפ"כ אין זה מגרע כלל בחיוב הכרת הטוב של משה רבינו שהרי כבר למדנו בחובת הלבבות שהטובה אינה באה מיד האדם אלא מאת ה' ואעפ"כ יש חיוב הכרת הטוב לאדם שעל ידו באה הטובה כמו שכתב החוה"ל (שער הבטחון פ"ר סוף ח"ג) 'ואם ישלים על יד אחד מהם יודה הבורא ית' אשר השלים חפצו ויודה למי שנעשה על ידו על לבו הטוב לו ושהבורא הביא תועלתו על ידו ובידוע שאין הבורא מגלגל טובה אלא ע"י הצדיקים, מגלגלין זכות ע"י זכאי. כלומר, קודם כל על המקבל להכיר ולהוקיר מעלת הנותן שהוא זכאי שעל ידו התגלגלה הזכות להיטיב עם המקבל. ואילו זכאי אולי לא התגלגלה הזכות לתת הטובה אף למקבל ולכן חייב להכיר לו טובה וא"כ חיוב הכרת הטוב הוא אפילו במקרה שלא התכוון להיטיב מפני שעכ"פ על ידו באה הטובה מפני שהוא זכאי ושנית כאשר הנותן מתכוון להיטיב, יש סיבה נוספת להכיר לו טובה על לבו הטוב לו ואפילו במקרה שחייב להיטיב, כאמור לעיל על יתרו. אבל על כל פנים אפשרות הבחירה בידו ובחר בטוב למלא חיובו ולכן חייבים להכיר לו טובה.

ואולי מקור דברי החובת הלבבות הוא בדברי חז"ל אלו: הא מילתא דאמרי אינשי חמרא למריה טיבותא לשקייא (ב"ק צב). ופירש"י: היין של מלך הוא והשותין אותו מחזיקין טובה לשר המשקה ולא למלך? הן אמנם מקור ההטבה הוא הקב"ה, אך לימדתנו כאן התורה שעכ"פ יש חיוב להודות גם לשליח". דברים נפלאים.

משה חשש מאד מפגימה בהכרת הטוב דוקא בשעה שנצטווה לשוב ולגאול את עמו וידע שאם הוא עצמו יהיה בו פגם בהכרת הטוב אין יהיה בכוחו להשפיע בעתיד על ישראל בענין קיום מצות שביסודם הכרת הטוב.

ראה הכתוב בהקדמת החובת הלבבות (שער עבודת אלקים): "והוא קבול עבודת האלהים, כפי אשר יחייבהו השכל למטיב על מי שהטיב לו. וראוי להקדים בפתיחת השער הזה באור אופני הטובות וחיובי ההודאה עליהם מבני אדם קצתם לקצתם, ונעלה מזה אל מה שאנו חייבין בו לבורא יתעלה מן השבח וההודאה על רוב חסדו וגודל טובו עלינו. ונאמר, כי מן הידוע אצלנו, כי כל מטיב אלינו, אנו חייבין להודות לו כפי כוונתו להועיל לנו". ומוסיף בפרק ו' (שם): "כמו שהטיב לבני ישראל בהציאתם מארץ מצרים והביאם אל ארץ כנען, וחייבם בזה עבודה יתירה על העבודה הראשונה". כך שתכליתה של יציאת מצרים הוא הכרת הטוב לבורא עולם והוא מקור החיוב לקבל את מצוותיו של המטיב ית"ש. ראה דברי הרמב"ן על הפסוק (שמות כ"ב): "אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" - וטעם מבית עבדים - שהיו עומדים במצרים בבית עבדים, שבויים לפרעה, ואמר להם זה שהם חייבין שיהיה השם הגדול והנכבד והנורא הזה להם לאלהים, שיעבדוהו, כי הוא פדה אותם מעבדות מצרים, כטעם עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים' (ויקרא כה נה).

הכרת הטוב אפילו לדומם

מעשה יאירו לנו להבין דיוקים רבים בענין הכרת הטוב מהתהליך שבסופו יצאו ממצרים. נתבונן ונראה שיש אפילו חיוב הכרת הטוב לדומם. שנאמר (ז' י"ט): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן קַח מִטָּף וּנְטָה יָדְךָ עַל מִימֵי מִצְרַיִם" וברש"י: "אמר אל אהרן - לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו... ולקה על ידי אהרן". ולהלן (ח' י"ב): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן נְטָה אֶת מִטָּף וְהָדָה אֶת עַפְרֹן הָאֶרֶץ" וברש"י: "אמר אל אהרן - לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן". כלומר, אפילו היאור והעפר שנתנו תועלת למשה מחויב כלפיהם טובה וזו היתה הוראה מהקב"ה בכבודו.

ראה גם הכתוב ב"מכתב מאליהו" (ח"ג עמוד 100) שכתב שכן איתא במס' עירובין (דף ס"ד): "אין מעבירין על האוכלים" דהיינו שהמוצא אוכלין מונחים בדרך אינו רשאי לעבור עליהן אלא חייב להגיבהן שלא לבזותן. וצריך להבין הרי אין הלחם מרגיש בבזיונם ומה בכלל משמעותה של הכרת הטוב לדומם שאינו מרגיש ואינו נהנה? וכן מצינו במכת דם ובמכת כינים שלא היה משה רשאי להכות היאור והעפר אף שהם דוממים ואין מרגישים, ועוד שהדומם לא פעל כלום להצלת משה כי אם שמשה השתמש בהם להצלתו? אלא שזה יסוד גדול בכוחות הנפש שמושפעת ונפעל ע"י הרגש ואם אין מכירים טובה לדומם נפגע ההרגש ופגיעה ברגש מביאה באופן ישיר אל המידות וממילא נפגמת מידת הכרת הטוב.

הכרת הטוב לבעלי חיים

ועוד, בין המצוות לחיזוק האמונה הכרוכה ביציאת מצרים ביניהם פסח, מצה, ומרור, תפלין, פדיון בכורי פטר חמור מוצאים אנו זה היסוד של הכרת הטוב במצות המורה דוקא על בחירת אות החמור. ותמחה ע"כ גם הגמרא שנאמר (בכורות ה'): "אמר ר' חנינא, שאלתי את ר' אליעזר בבית מותבא רבא: מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים? א"ל: גזירת הכתוב היא, ועוד, שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים".

וכך גם מצאנו בכלב עליו נאמר (שמות כ"ב ל'): "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו", ומבאר רש"י (שם): "למדך הכתוב שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, שנאמר (שמות יא ז) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, אמר הקדוש ברוך הוא תנו לו שכרו". שאפילו רק לא הפריע ליציאת מצרים שזו דרכו של הכלב ואפילו לא סייע בכלום, עדיין הכיר לו הקב"ה טובה וצוה להאכילו הטריפות. מן מצוות הנוגעות בחמור ובכלב נמצאנו למדים הכרת הטוב גם לבעלי חיים.

ע"פ האמור יומתק להבין עד היכן מגיע גדר הכרת הטוב, אך כאשר נתבונן ביתר עומק נראה שחסרון בהכרת הטוב הוא פגם גרוע ביותר שמוקיעתו התורה ומשלמת מידה כנגד מידה עליו.

הכרת הטוב לאומות העולם

לתועלת הבנת הענין נראה את השגת ה"שפתי חיים" (מועדים ח"ב עמוד רע"ח): "הכתוב אומר לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבוא להם בקהל ה' עד עולם על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם לקללך לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם (דברים כג ד-ז)". השוואתה כאן התורה את עמון, שלא הסבירו פנים לישראל, למואב, ששכרו את בלעם לקלל את ישראל. ולכאורה הלא קללת בלעם חמורה היא פי כמה מאיזשהו חוסר נימוס ואיך יתכן להעניש את בני עמון בעונש שווה למואב?

כותב הרמב"ן בפירושו לפסוק 'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים' והנראה אלי כי הכתוב הרחיק שני האחים האלה שהיו גמולי חסד מאברהם, שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי ובזכותו שלחם ה' מתוך ההפיכה והיו חייבין לעשות טובה לעם ישראל והם עשו עמהם רעה. האחד, שכר עליו בלעם בן בעור והם המואבים, והאחד, לא קדם אותו בלחם ובמים כאשר קרבו למולו כמ"ש: 'אתה עובר היום את גבול מואב את ער וקרבת מול בני עמון'. והנה עמון הרשיע

בזה יותר מכולם כי בני עשיו והמואבים כאשר ידעו שהוזהרו ישראל שלא יתגרו בהם, הוציאו לחם ומים חוץ לגבולם ועמו לא אבו לעשות כן ולכך הקדים הכתוב עמוני והקדים להזכיר פשעו על דבר אשר לא קדמו אתכם וכו'.

מכאן מלמד הרמב"ן שחסרון הכרת הטוב הינו חטא הגרוע אף מעוון שכירת בלעם לקלל את ישראל וכלשונו הרשיע בזה יותר מכולם כי הכרת הטוב אינה מעלה טובה או יתרון הכשר אלא זו תכונה הכרחית שבהעדרה גדול הוא עונו של האדם."

וגם איתא בגמרא (ב"ק צ"ב): "בירא דשתית מיניה לא תשדי ביה קלא" (ובלשון הקודש: בור ששתית ממנו לא תזרוק בו אבנים) דכתיב: "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא, ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" (דברים כ"ג ח'). וכך סגנון הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג סוף פמ"ב): "כך כל מי שהצטרפת אליו יום אחד וכל מי שקבלת ממנו תועלת ומצאתו בעת צרה, ואף על פי שהרע לך אחר כך צריך שתזכור לו מה שקדם, אמר יתעלה 'לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו', וכבר התפרסם רוב מה שהרעו אותנו המצריים אחר כך". וגם רש"י אומר ע"כ (שם): "אע"פ שזרקו זכריהם ליאור, מה טעם? שהיו להם אכסניא בשעת הדחק". וזהו ענין הטובה שעשו עמנו המצרי בעבר, אפילו בעבר הרחוק מותירה אותנו אסירי תודה על כך ומצווים לא לתעבו.

הכרת הטוב לאורך ימים

במצות הבאת ביכורים לבית המקדש צוותה התורה שתי אמירות (דברים כ"ו א'-י) אמירה הא': "יְהִי כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וִירְשָׁתָה וַיִּשְׁבְּתָה בָּהּ: וְלִקְחָתָּ מֵרֵאשִׁית פֶּלֶא פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרֵא מֵאֲרָצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשָׂמַתָּ בַטֶּנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם: וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הַגִּדְתִּי הַיּוֹם הַזֶּה: אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׁבַע ה' לְאַבְתָּלֵנוּ לָתֵת לָנוּ" אמירה הב': "וְלִקַּח הַכֹּהֵן הַטֶּנָא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ: וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִד אָבִי וַיִּרְדַּ מִצְרַיִם וַיְגַר שָׁם בְּמִתֵּי מַעַט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרֹב: וַיִּרְעוּ אֲתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: וְנִצַּעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנֵינוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ: וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבְמִרְא גָדֹל וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתֵּיִם: וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרָץ זָבַת חֶלֶב וָדָבָשׁ: וְעַתָּה הִנֵּה הִבֵּאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה' וְהִנְחִיתוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֶתָּה וְהִלּוּי וְהִגָּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ". האמירה האחת: "הגדתי היום כי באתי אל הארץ", והשניה: "וענית ואמרת ארמי אובד אבי" למה כפלה התורה את חיוב הקריאה? ועוד, למה מזכיר הכתוב חמש פעמים שדי' נותן לנו את הארץ? וע"ז אומר רש"י (שם): "ואמרת אליו שאינך כפוי טובה" וכן מדגיש בביכורים "ראשית פרי האדמה אשר נתת לנו" ורש"י כבר אמר ע"כ ע"פ המכילתא: "תהא בעיניך כאילו נתנה לך בו ביום ואל תהיה בעיניך כירושת אבות" (ראה הביאור על הפסוק שמות י"ג י"א 'כי יביאך ד' אל ארץ הכנעני ונתנה לך) דהיינו, שלא תאמר שלאחר עבר כל כך הרבה זמן והטובה נעשתה עם אבותינו לכן לא צריך יותר להמשיך ולהודות. אין כן הדבר - הכרת הטוב נמשכת לדורות ובכל דור חובה להודות כאילו הוא עצמו קיבל את הטובה כיציאת מצרים.

הכרת הטוב לקב"ה ע"י אמירת ברכות

את הכרת הטוב מבטאים יום ביומו באמירת מאה ברכות. נביא כאן את דברי "אוצרות המוסר" (שער הכרת טובה עמוד 504): "יש מדרש פליאה בילק"ש (תהלים ל"ד רמז תש"כ): 'טעמו וראו כי טוב ד' (תהלים לד ט) אמר הקב"ה הוי מקיים כל המצוות שנתתי לך בתורה. אם אכלת מפירות הארץ או מן האילן, הוי מברך עליהם. שאם אכלת ולא ברכת אתה גוזל את הפירות ואת האילן ואת הארץ ולמי שהוא מגדלן. ואם אכל אדם וברך, הוא ממליך לבוראם. זהו 'טעמו וראו כי טוב ה' עכ"ל המדרש. וכתב שם 'זית רענן' (שנתחבר ע"י המגן אברהם): "כל המצוות: פי' אם ברכת על כל דבר כאילו אתה מקיים כל המצוות עכ"ל. וצ"ע מה פירוש דבריו? ומניין למד זאת?

מעלה גדולה יש בברכת הנהיגן וברכות השבח. כך כותב הרמב"ם (הל' ברכות פ"א הלכות ג-ד): "וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד אע"פ שלא נהנה ולא עשה מצוה... כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו". עכ"ל. מה המקור של הרמב"ם שהמצוות באו לעורר את היראה? נראה שהוא מדברי חז"ל (במנחות מג): "חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר: 'ועתה ישראל מה ה' אלוהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוהיך' "

(דברים י יב) עכ"ל. ואף שהתוספות שם ובעוד ספרים מצאו רמזים (כמו מספר תשעים ותשע אותיות שבפסוק זה וכיו"ב רמזים) אבל פשוטם של דברי חז"ל שזהו המביא לידי יראה המוזכרת בפסוק זה. הא כיצד?

וביאר זה חז"ל (בילק"ש תהלים טז ח): 'שויתי ה' לנגרי תמיד'. המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו... אמר רב, צריך אדם לומר כשמברך 'ברוך אתה ה'... על דעתיה דרב 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. זאת אומרת, מה שהאדם משנן לעצמו בעת אמירת התיבה 'אתה', היא ההכרה שהקב"ה נמצא מולו (וככל הדברים הנפלאים שכתב הרמ"א בתחילת שו"ע או"ח: 'אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו וכשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול וכו') וכיון שזהו יסוד כל התורה כולה, הרי המקיים אמירת מאה ברכות בכל יום מסגל לעצמו יראת ה' וזהו תוכן דברי 'זית רענן' (ממחבר ה'מגן אברהם') מה שכתב שממילא למד ממה שהמדרש מקיש אמירת הברכות לקיום כל המצוות כולן.

אבל יש עוד אופן הסבר לחשיבות אמירת הברכות, והיא הכרת הטובה. כך פירושו של המקרא עליו מתבסס המדרש 'טעמו מן העולם ותהנו ממנו, והווכחו כמה טוב הוא ה' ותודו לו על כך. בספר חובות הלבבות (שער הבחינה פרק חמישי) האריך בתיאור על הטובות הרבות שה' היטיב לכל אדם ואדם. תחילתו בעצם מה שהאדם נברא אחרי שלא היה במציאות כלל, ועד התהוותו בבטן אמו עם כל צרכיו לשם התפתחותו וגידולו. ואח"כ מפרט הטובות שבהרבה מאברי האדם בין הנראים לעין ובין אלו שבפנים גופו, נפלאות שה' חנן את האדם בכוחות המחשבה, הזכרון והשכחה, הבושה והשכל וההגיון וכושר הדיבור וכושר הכתיבה ועוד פרטים רבים (עיי"ש). ובתחילת הפתיחה לשער הבחינה מתאר חובת הלבבות מצבו של תינוק אסופי שנמצא נטוש בדרך, ונאסף לבית איש חסד שהאכילו, השקהו, הלבישו, חנכו וגידלו בכל אופני ההטבה. בחכמה בחר המחבר במשל הזה כי רק אימתי שחסר לו לאדם אחת מתכונות הגוף והוא סובל קשות רק אח"כ הוא מתחיל להכיר מה היא הטובה שעשה לו ה' שחנן אותו האבר ההוא.

ומי שהוא רק ממלמל את המלים (באמירת ברכות) בלי שליבו ער להכרת הטובה היא ממה שחנן אותו ה', נכלל בקללה שאמר ישעיה (כט, יג-יד): 'יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני, ולבו רחוק ממני, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה. לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר.' מפרש 'ספר חסידים' (פסקא מ"ו): 'הם מברכים... כמו שהדבר שגור בפייהם.. ואינם מתכוונים'. עיי"ש. כלומר, כיון שבחרו בדרך של חוסר הכרה מדה כנגד מדה לא תהיה להם חכמה ובינה כלל.

חז"ל הזהירו אותנו 'ולא יזרוק ברכה מפיו' (ברכות מז) ומפרש רש"י ד"ה 'ולא יזרוק (את הברכה), במהירות שדומה עליו כמשא אלא שהיא חוק קבוע הוא לו' ולכן ודאי חייבים לשהות קימעה ולהתבונן, לפני שמוציא המלים מפיו. ועיין דברי חיי אדם (כלל מ"ח ס"ק כ"ה): 'לא יעשה המצוה בחפזון ובפתאום... וכבר בחנתי בנסיון שכאשר עשיתי המצוה בפתאום, לא קיימתיה כראוי ולכן צריך לזהר בזה'. עכ"ל.

הכרת הטוב איש לאשתו ואשה לבעלה

הנה כאשר נתבונן נראה שיש חיוב הכרת הטוב גם אם הטובה נראית שבאה כבדרך הטבע. האידך? איתא בגמרא (יבמות ס"ג): 'רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו, כי הוה משכח מידי, צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה. (בלשון הקודש: רבי חייא היתה אשתו מצערתו וכדהיה מוצא בשוק דבר הראוי לה היה קונהו וכורכו בסודר והיה מביאו לאשתו בצורה נכבדת) אמר ליה רב: והא קא מצערא ליה למר! א"ל: דיינו שמגדלות בנינו, ומצילות אותנו מן החטא". למרות שהיתה מצערת ומציקה לו היה מראה לה הכרת הטוב ומביא לה מתנות על גידול בניו והצלתו מן החטא. אבל האם לא ילדיו ילדיה? האם לא מגדלת אותם ע"פ טבעה שכך דרך אמהות להשפיע אהבה על ילדיהם? מה אם כך הכרת הטוב המגיע לה מבעלה? אך למדים שאין פה ענין של הקלה. חובת הכרת הטוב חלה גם אם המטיב עושה כן מטבעו גרידא וגם אם יוצא המטיב נשכר בעצמו. ובסיפור ר' חייא לעיל אפילו שציערתו עדיין חייב לה טובה.

ראה דברים נפלאים מפי ה"שפתי חיים" (מידות ועובדת ד', ח"א עמוד ש"ל) בענין חיוב הכרת הטוב בין איש ואשתו וז"ל: 'בדרך כלל בחיוב הכרת הטוב בין בעל לאשתו האדם משתדל לפטור את עצמו הוא רואה בכל הטובות שמקבל מאשתו דבר המובן מאליו שהרי כך הוא דרך העולם. כולן מגדלות את ילדיהן, כולן מבשלות ומכינות אוכל, כולן טורחות בנקיון וכיבוס

הבגדים (ובימינו אנו רובן עמלות במקצוע וגם מביאות שבר לביתן). וכי היא עושה זאת רק בשביל בעלה אלא עושה זאת מכח תפקידה (ורצונה) הטבעי של האשה ואין בכך כל מעלה מיוחדת.

אך כאמור לא כך צריך להיות המבט על מעשיה של האשה כי גם אם היא עושה זאת כדבר טבעי ומובן מאליה ואף אם היא עצמה נהנית מאד מניהול הבית ומגידול הילדים (ומעבודתה) והדבר גורם לה אושר וסיפוק עצום, אין זה פוטר ואין זה מגרע מאומה מחיוב הכרת הטוב כלפיה.

הכרת הטוב נבנית על יסוד מעלת החסד מי שהוא בעל חסד המרגיש צורך ודחף פנימי להשפיע ולהעניק לזולתו גם מרגיש ביתר שאת את הטובות שקיבל מאחרים ואת החובה הגדולה להכיר להם טובה על מעשיהם. וכאמור, הכרת הטוב היא היסוד של כל התורה כולה שעליה מבוסס עיקר ענין יציאת מצרים וכאשר אדם עובד ומשתלם במידה זו של הכרת הטוב הריהו יוצק את היסוד והבסיס של כל התורה כולה.

נמצא א"כ כי גם ענין הכרת הטוב הוא בכלל עבודת החסד. ע"כ, יש להשקיע ולהקדיש מחשבה בענין הכרת הטוב הן כלפי הבית והן כלפי הזולת לא לראות את ההטבה שמטיבים עמו כדבר המובן מאליה אלא עליו להרגיש בתוכו שקיבל וממילא בד בבד עם הקבלה נוצרה אצלו חובה להכיר טובה לנותן ומעתה עליו להשתדל לממש בפועל את חובת הכרת הטוב כלפי מטיבו בכל הדרכים שימצא לנכון כי נפשו חייב לו".

בהגדה, מגנות לשבח בחסדי שמים

בערב פסח הקרוב אי"ה יסבו ישראל בביתם לליל הסדר ולספר ביציאת מצרים. המשנה (פסחים קט"ז) מבארת שהגדה "מתחלת בגנות ומסיימת בשבח". היכן גנות והיכן שבח? נחלקו ע"כ רב ושמואל. ע"פ שמואל לפתוח ב"עבדים היינו לפרעה במצרים" - זאת הגנות (כלומר המצב השפל והירוד שנמצאו בו ישראל) ואז "ויוציאנו ד' אלוקינו משם" - זה השבח. (שההצלה והגאולה הוצאתנו מעבדות לחירות והתקימה בנו ברית אבות) אך רב טוען שהגנות היא "מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו" והשבח - "ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו" (כלומר מעבדות כוכבים ומזלות לעבודת ד')

למרות שנוהגים לומר את שני הנוסחים פותחים ב"עבדים היינו" נוסח שמואל, וזה עיקר העיקרים של ההגדה ועיקר ענין סיפור יציאת מצרים, שהיא העבדות הנורא והגאולה עליה חייבים להכיר טובה. ואותה גנות שהיו ישראל בשפל המדרגה מעצימה את גודל ההטבה וערך החירות. וכן גם שאומרים "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם" שבאמת תמיד קיים ישראל תחת תחבולות ועצות לעשות בנו כלה - אם מתוך גזרות, חרמים ומשפטים אם בחרב, אם באש, אם ביחס קרבה ומראה חיבה ואהבה, אך כולם אחת היא "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו" רק הקב"ה מטיב עמנו וימצילנו מידם".

מכל זה יומתק לנו להבין חשיבות הכרת הטוב שהיא הכרה ברורה של חסדי השי"ת וזהירות רבה לא להיות כפויי טובה לחבירו ולכל מי ומה שעשה לו טוב. ועל אחת כמה וכמה לבורא עולם.

אברך את כל חבירי ורעי לחג הפסח הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, בחג כשר ושמח. שנזכה כולנו לחוגו בחדוה ושמחה עילאית בהידור כשרות וברוממות רוח ונפש. נאחל לכל בית ישראל השפעת ברכות שמים מעל לראות ישועות כבימי צאתנו ממצרים. לחזות בבנין בית הבחירה ובעלות לציון מושיעים וארמון על מכונו ישב, ונקריב הזבחים והפסחים כהלכתם כימי עולם וכשנים קדמוניות.

בברכת המועדים,

רפאל בן-ארויה